

Experiències de prevenció de bullying en centres de les Illes Balears

Maria Antònia Bauçà

Candi Enciso

Francisca Marquès

Micaela Rosselló

Ricard Vila

“[...] es importante que los profesores no se consideren a sí mismos ni a sus alumnos víctimas de las circunstancias. Ayuda el creer que sus alumnos pueden transformar su conducta.”

RESUM

Aquest capítol és una reflexió sobre la importància de la prevenció, entesa com a provenció, de l'assetjament escolar i l'explicació de les experiències de tres centres educatius de les Illes Balears en aquesta qüestió. S'apel·la a una visió positiva del conflicte i a la necessitat d'establir un vincle com a comunitat. També es presenten i s'expliquen una sèrie d'eines per poder dur a terme aquesta tasca.

RESUMEN

Este capítulo es una reflexión sobre la importancia de la prevención, entendida como provención, en los casos de acoso escolar y la explicación de las experiencias de tres centros de las Illes Balears en este aspecto. Se remarca la visión positiva del conflicto y la necesidad de crear un vínculo como comunidad. También se enumeran y se explican una serie de instrumentos para llevar a cabo este objetivo.

I. INTRODUCCIÓ

Aquest capítol tanca el monogràfic sobre assetjament escolar de l'Anuari de l'Educació 2016. El tanca perquè ens explica la feina feta en prevenció i intervenció en bullying per part de tres centres de les nostres illes. S'han elegit tres centres com a representants de bones pràctiques en aquest aspecte, però sabem que la gran majoria dels nostres centres duen a terme una tasca importantíssima per assolir una bona convivència.

Els criteris per elegir aquests centres han estat que tinguessin un programa clar a l'hora de prevenir i intervenir en casos d'assetjament escolar i que aquests programes tinguessin un caire educatiu, és a dir, que veiessin el conflicte com una manera de créixer personalment i com a comunitat.

El capítol consta de tres parts: una introducció, on es defineix breument què és l'assetjament escolar i es remarca la importància de la prevenció (com a *provenció*); la crònica de tres centres, on expliquen les seves experiències en prevenció en casos d'assetjament escolar; i una conclusió.

Assetjament escolar

El Protocol de prevenció, detecció i intervenció de l'assetjament escolar, publicat per la comunitat autònoma de les Illes Balears, ens diu que en "les situacions d'assetjament habitualment s'hi troba un grup d'alumnes que, per acció o per omissió, molesta o permet que es molesti un company". Aquest fet ha de tenir una durada en el temps i hi ha d'haver una intencionalitat. És important remarcar que ja no només parlem d'una víctima i d'un agressor o agressors, sinó d'un grup que permet de manera conscient o inconscient que es molesti un company seu. Segons Nora Rodríguez (pàg. 14):

[...] se ha perdido de vista que en el bullying hay tres partes implicadas, y que querer comprenderlo sólo desde la existencia de las víctimas implica obtener sólo una visión parcial. La víctima es la parte más perjudicada del proceso, pero sólo una parte. Los otros dos "lugares", el de los testigos

y el del acosador, son fundamentales para la comprensión del problema, ya que la dinámica del proceso de acoso puede cambiar en cualquier momento. El chico que ocupa el lugar de víctima, o de testigo bien puede ubicarse en la posición de acosador, mientras que el acosador pasaba a ocupar (aunque sea temporalmente) el lugar de víctima.

Per tant, l'assetjament se'ns presenta com un fet social: "el *bullying* es un proceso dinámico donde las tres partes (acosador, víctima y grupo) actúan en un mismo escenario donde hay otros testigos." (Rodríguez, pàg. 14).

Aquesta visió de l'assetjament es veu molt ben representada a través del cercle de la violència, de Dan Olweus: "Los acosadores y las víctimas ocupan de forma natural posiciones clave en la configuración del problema acosador/víctima dentro de la clase o de la escuela, pero el resto de estudiantes también juegan un papel importante y muestran diferentes actitudes y reacciones ante una situación aguda de acoso." (Olweus, pàg. 9).

En relació amb aquesta visió, podem parlar de l'enfocament anomenat *cap culpa* (*no blaming approach*), desenvolupat per George Robinson i Barbara Maines (Sullivan, Keith et al., pàg. 222):

El enfoque de Ninguna Culpa es radical y pretende mejorar la situación general; representa una respuesta prosocial al acoso escolar. Una reacción común puede ser desear castigar al acosador o buscar su venganza, mientras que este enfoque huye de este ciclo de culpas y, de esta manera, reduce las reacciones, las actitudes defensivas y el rechazo. En lugar de centrarse en quién hizo qué a quién, y por qué, se centra en los sentimientos de la víctima y en lo que puede hacer el grupo social que la rodea (incluyendo al intimidador) para que las cosas vayan a mejor. Es un enfoque que influye a todo el mundo y que habilita socialmente.

Prevenió com a provenció

Des d'aquesta mirada, si volem prevenir o aturar l'assetjament escolar, hem de crear un vincle entre els membres del nostre grup i els hem de donar estratègies perquè ells mateixos puguin resoldre els conflictes. Per aconseguir-ho hem de tenir una visió positiva del conflicte (Cascón Soriano, pàg. 7):

Consideramos el conflicto como una oportunidad para aprender. Si el conflicto es algo connatural a las relaciones humanas, aprender a intervenir en ellos será algo fundamental. Si, en lugar de evitar o luchar con los conflictos, los abordamos con los chicos y chicas, podemos convertirlos en una oportunidad para que aprendan a analizarlos y enfrentarlos. Resolver un conflicto por sí mismos, además de hacerles sentir más a gusto con el acuerdo, les dará más capacidades para resolver otros en el futuro.

Per tant, més que parlar de prevenció, parlarem de *provenció*, concepte introduït a Espanya per Cascón Soriano (pàg. 14):

[...] la provención a nivel educativo va a significar intervenir en el conflicto cuando está en sus primeros estadios, sin esperar a que llegue la fase de crisis. Se trata de favorecer y proveer de

una serie de habilidades y estrategias que nos permitan enfrentar mejor los conflictos. Se trata en definitiva de poner en marcha un proceso que cree las bases para enfrentar cualquier disputa o divergencia en el momento en que se produzca.

Necessitat d'un enfocament global

Aquesta definició de Cascón Soriano ens fa pensar en la necessitat d'un enfocament global a l'hora de gestionar els conflictes. Per què un enfocament global? L'ésser humà necessita relacionar-se amb els altres per poder sobreviure i construir la seva identitat. Aquestes relacions interpersonals duen inherents els conflictes. Per això, és una tasca importantíssima aprendre a gestionar els conflictes i d'aquesta manera poder assolir una bona convivència. Aquest pensament hauria de ser la base dels projectes de centre i s'hauria de veure reflectit en els plans de convivència i en els plans d'acció tutorial dels centres escolars. A més, perquè aquest aprenentatge sigui efectiu, no es pot reduir a l'àmbit escolar, sinó que s'ha d'expandir a tota la comunitat: "Queda claro que en el aula influyen, aunque no estén presentes, los padres, la dirección, el profesorado, los sucesos que acontecen en el barrio, en la ciudad o en el país..." (Rodríguez, pàg. 29).

Fer comunitat

Un centre obert a les famílies, a la comunitat (tenim l'exemple del CEIP Pintor Joan Miró i el CEIP Rafal Vell, entre d'altres) és un centre que estableix vincles entre tots els seus agents. Quan s'han pogut establir vincles entre el centre i l'alumnat, les famílies i la resta de persones que hi conviuen, les relacions hi són més afectives i és més fàcil fer un aprenentatge positiu del conflicte i evitar l'escalada cap a la crisi.

Amb referència al fet de fer comunitat, coneixem el projecte "El barri educa, eduquem el barri", que es va dur a terme al barri de Son Gotleu de 2011 a 2013. L'objectiu d'aquest projecte era millorar el barri, la seva qualitat de vida i reduir la conflictivitat. Per aconseguir-ho era necessari fer un treball en xarxa, en què participassin entitats i serveis del barri, educadors dels serveis socials, la parròquia de Corpus Christi i els centres docents. Un dels resultats va ser la creació d'una Comissió d'Educació en què participaren el centres d'educació infantil i primària Es Pont, Corpus Christi, Gabriel Vallseca, Joan Capó i Mater Misericordiae, i l'IES Josep Sureda i Blanes, i un tècnic socioeducatiu responsable del programa Escoles obertes (Comissió d'Educació de Son Gotleu, 2013).

Les pràctiques restauratives

En aquest projecte es varen emprar les pràctiques restauratives. Vicenç Rul-lan explica que les pràctiques restauratives són "un concepte que prové de la filosofia, de la idea de justícia restaurativa, com a alternativa o complementària a la idea de justícia retributiva o penal. La primera se centra a reparar el dany i restaurar les relacions; la segona, a aclarir qui és el culpable i imposar-li una sanció. Dins aquesta concepció, el delictes és vist com un mal fet a una persona concreta, un mal que ha de ser reparat, i en aquesta reparació, no tant càstig, 'l'ofensor' hi juga un paper fonamental. Es fonamenta en la idea de diàleg i en el sentiment de comunitat, en la necessitat d'un pacte o

acord que repari el mal fet. La justícia restaurativa és un model de resolució de conflictes que cerca entendre i millorar les relacions humanes, ajudant a enfortir les comunitats i a fer del conflicte una oportunitat real de millora de les relacions i de les necessitats de tothom". Per tant, no només hem d'entendre les pràctiques restauratives com unes tècniques per prevenir o resoldre els conflictes, sinó com una manera d'entendre la convivència. Signifiquen entendre la convivència des de la comunitat, és a dir, les pràctiques restauratives creen comunitat i ens donen les eines per establir el vincle entre els diferents agents que hi conviuen. Els instruments que ens ofereixen les pràctiques restauratives són diversos:

- escoltar (de manera assertiva)
- expressions afectives
- converses restauratives
- reunions improvisades
- cercles de diàleg
- reunions formals

Els cercles són l'eina més representativa de les pràctiques restauratives: "són reunions en què els participants es disposen formant un cercle per compartir experiències, necessitats i expectatives i, si s'escau, entre tots gestionen la resolució consensuada d'un conflicte" (Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar, pàg. 10). Els cercles ens poden servir per treballar les emocions, resoldre conflictes, arribar a acords..., és a dir, per vincular-nos amb els nostres companys i companyes i assolir una bona convivència.

Dins aquesta línia de resolució de conflictes, trobam els programes de mediació escolar que han estat aplicats des de final del segle XX a alguns centres de les Illes Balears, i que es varen impulsar de manera institucional a partir de l'any 2008. En aquest sentit, s'han anat formant en mediació una gran quantitat de centres que duen a terme mediacions entre iguals per resoldre conflictes. Volem destacar l'experiència de l'IES Joan Ramis i Ramis, el qual ofereix l'optativa Convivència i Mediació a 3r d'ESO. L'objectiu d'aquesta assignatura és formar alumnes mediadors i està basada en una base teòrica, activitats de jocs de rol (*role-playing*). Duen a la pràctica la resolució de conflictes a través de les mediacions entre iguals.

La tutoria entre iguals

Un dels programes emprats per reduir la incidència de bullying són els programes de tutoria entre iguals, com el programa TEI, que s'explicarà en la primera experiència d'aquest article. El TEI és un programa creat el 2002 per Andrés González Bellido (coordinador del grup d'investigació de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona) i que inicia el seu procés d'implementació el 2003. Segons el seu autor (González Bellido, 2015, pàg. 18):

Es un programa de convivencia para la prevención de la violencia y el acoso escolar; es institucional e implica a toda la comunidad educativa; tiene como objetivo básico mejorar la integración escolar, trabajar por una escuela inclusiva y no violenta, fomentando que las relaciones entre iguales sean más satisfactorias, orientadas a la mejora o modificación del clima y la cultura del centro respecto a la convivencia, conflicto y violencia (física, emocional o psicológica).

El programa està basat en la relació dels iguals tutors, és a dir, en el cas de primària els alumnes de 5è són tutors dels de 3r i a secundària, els de 3r d'ESO ho són dels de 1r. Aquest fet suposa una gran sensibilització dels alumnes que hi participen i de tota la comunitat, la qual hi està involucrada de manera activa. Tot el centre coneix el funcionament del programa. Hi ha professors formats i els alumnes tutors reben formació en escolta activa, assertivitat i lideratge. Aquesta formació dels alumnes tutors també està complementada per una altra d'específica sobre assetjament escolar. També és molt important la informació que reben les famílies sobre l'aplicació del programa. Aquesta informació ja és un pas cap a la prevenció de l'assetjament escolar. És a dir, el TEI suposa una gran sensibilització envers l'assetjament escolar (Moliné, 2015, pàg. 3):

Els estudis ens demostren que l'agressor sense víctima ni espectador no és ningú. Necessita demostrar que és més fort que els altres i per aquesta raó actua en grup. Si el grup li dona suport, l'assetjador continuarà amb el seu comportament agressiu o violent per un doble motiu: cada cop que assetja obté recompensa i no càstig.

El programa Tutoria entre iguals ajuda a sensibilitzar els espectadors sobre els canvis d'actitud, com l'actitud del *no-silenci*.

Al principi del curs 2015-16, el TEI s'havia de desenvolupar en més de 300 centres, s'hi havien format més de 4.000 professors i s'hi havien implicat directament uns 40.000 alumnes tutors tutoritzats per curs. Des de l'inici hi han participat uns 300.000 alumnes. Fins al 2015, cap dels centres adscrits al programa ha deixat d'utilitzar-lo.

A les Illes Balears hi ha un centre de secundària que, des del curs 2015-16, aplica el Programa de tutoria entre iguals per la prevenció i intervenció específica de l'assetjament escolar: IES Puig de sa Font.

2. EXPERIÈNCIES

A continuació, es descriuen les experiències de tres centres de les Illes: la primera és la de l'IES Puig de sa Font, on des d'aquest curs s'ha aplicat el TEI (Programa de tutoria entre iguals); la segona és la de l'IES Son Rullan, on fa uns quants anys es van incorporar les pràctiques restauratives i ara es posarà en marxa el treball cooperatiu, i la tercera el CEIP Rafal Vell, que representa un centre obert al barri.

2.1. Tutoria entre iguals: IES Puig de sa Font

Micaela Rosselló Miralles
Francisca Marquès Pardo

L'IES Puig de sa Font és un centre de secundària ubicat al municipi de Son Servera, situat a la comarca de Llevant i molt marcat pel seu caràcter turístic. De fet, actualment és el tercer municipi amb el nombre d'habitacions més alt de Mallorca. Una característica del municipi és que ha crescut molt en nombre d'habitants. Així, ha passat de 6.972 persones l'1 de gener de 1997 (any d'inauguració de

l'IES Puig de sa Font) a 11.449 habitants l'1 de gener de 2016. Per tant, el centre ha experimentat un creixement equivalent al creixement de la població i actualment es troba bastant saturat. En el curs 2015-16 la matrícula total del centre és de prop de 750 alumnes, segons les dades del mes de setembre. Més del 15% dels alumnes són estrangers procedents de 26 països diferents.

A més, el centre experimenta importants moviments d'alumnes al llarg del curs. Durant el curs 2015-16 hi han arribat més de 21 alumnes (dades actualitzades a finals de maig) que s'han matriculat sobretot a 1r, 2n i 3r d'ESO. També hi ha un gran nombre d'alumnes que es donen de baixa (27 fins al mes de maig de 2016) especialment a 2n, 3r i 4t d'ESO. També cal afegir-hi el gran nombre d'alumnes que falten a classe molts dies lectius perquè aprofiten per visitar la seva terra d'origen durant els mesos de temporada baixa.

Davant de tot això, durant el curs 2015-16, el centre ha incorporat el programa TEI com a eina de previsió de l'assetjament i, també, com una eina per facilitar l'arribada dels nous alumnes de les escoles de primària.

El pas de primària a secundària és un moment difícil que coincideix amb una etapa de grans canvis per als alumnes: canvi d'entorn, de companys i nou sistema escolar, així com canvis físics i psicològics propis del creixement.

Els alumnes nouvinguts viuen una situació que requereix una integració i adaptació al nou entorn i generar noves relacions socials. En aquest moment els alumnes poden ser més vulnerables, tant en l'àmbit acadèmic com en la seva vida social i personal.

Que aquesta adaptació sigui satisfactòria depèn en, en bona part, de factors com l'èxit acadèmic i la convivència dins l'aula i dins el centre escolar.

Els vincles interpersonals que construeixen els alumnes entre ells contribueixen al desenvolupament del concepte que tenen d'ells mateixos i es produeix una complexa xarxa de relacions socials que té com a punt de referència el centre escolar.

Són els alumnes, per tant, els qui coneixen perfectament les relacions i els conflictes que se'n poden derivar.

a) Objectius del programa

- Sensibilitzar i conscienciar la comunitat educativa sobre els efectes de la violència.
- Facilitar el procés d'integració dels nous alumnes de 1r d'ESO.
- Crear un referent (tutor o tutora) per tal d'afavorir l'autoestima i minvar la inseguretat que provoquen els espais i les situacions desconegudes.
- Compensar el desequilibri de poder i força propi de la violència i l'assetjament des d'una perspectiva preventiva i dissuasiva.
- Integrar la **tolerància zero** com a tret d'identitat del centre.

b) Desenvolupament de la tutoria entre iguals

Aquest programa es basa en la col·laboració que un company ofereix voluntàriament a un altre company de centre davant una petició d'ajuda.

Durant el mes de setembre tots els alumnes de tercer i alguns alumnes de 4t d'ESO varen assistir a una sessió de sensibilització contra l'assetjament escolar.

En finalitzar, els alumnes varen decidir voluntàriament

si es volien adherir al programa tutoritzant un alumne de 1r d'ESO. No hi va haver cap alumne que volgués quedar fora del programa.

Una vegada sensibilitzats els alumnes tutors, es va fer una sessió informativa amb tots els grups de 1r d'ESO. En aquesta sessió, a més d'explicar en què consisteix el programa TEI, també es va fer una feina de sensibilització contra l'assetjament per tal que tots els alumnes tinguessin tota la informació necessària per rebutjar qualsevol tipus de violència dins el grup.

Abans de la formació de les parelles, cal fer una sessió de formació amb els alumnes tutors. En aquesta sessió informativa es va aprofundir més en l'assetjament escolar, amb exemples concrets i es varen donar estratègies útils que els alumnes han de poder fer servir en cas de trobar-se amb un cas de bullying al centre.

Després de la formació de les parelles, es va preparar la primera tutoria formal per fer la presentació. Les tutories formals estan dirigides pel coordinador del programa i els tutors de grup. Com a mínim una vegada per trimestre, les parelles es troben a l'hora de tutoria per fer una activitat conjunta. Aquestes tutories serveixen per encaminar el projecte, resoldre dubtes o possibles conflictes.

El pes del programa cau damunt les tutories informals, les trobades que es produeixen a l'hora del pati, pels passadissos, en sortir de classe... Són les més efectives i la base del projecte. Es fomenta que ells mateixos puguin crear un vincle fora dels espais acadèmics.

En acabar el curs, durant el mes de juny, s'ha fet una avaluació conjunta amb les opinions i propostes de millora del professorat i els alumnes implicats en el programa. A partir d'aquesta avaluació s'elabora una memòria amb les propostes de millora per al curs següent.

La tutoria entre iguals té un caràcter institucional, és a dir, no tracta un conjunt d'accions aïllades dutes a terme pels alumnes, sinó que implica la creació d'una cultura general per la pau i la no-violència que afecta tota la comunitat educativa i requereix la participació de tothom dins el centre. Això fa necessari planificar una formació per a tots els docents del centre, especialment aquells que treballen directament amb els alumnes implicats en el programa.

L'aplicació del programa al centre ha estat una feina molt important de sensibilització pel que fa a l'assetjament escolar. És un tema que està present en el dia a dia de tota la comunitat educativa i del qual es parla de manera habitual.

Els alumnes són, en alguns casos, capaços de resoldre problemes d'assetjament en el començament o ho notifiquen al professorat quan els problemes encara es troben en una fase inicial, la qual cosa en facilita molt la resolució.

c) Conclusions del programa

La majoria dels alumnes que han participat en el programa en fan una valoració molt positiva i pensen que el programa ha de continuar la seva implantació el curs vinent.

La implicació de l'alumnat ha estat desigual; molts han resolt dubtes o conflictes amb el seu alumne tutoritzat o tutor més de 10 vegades. Altres parelles només hi han tingut contacte durant les tutories formals que formen part del programa.

Els temes tractats també han estat variats: conflictes amb altres alumnes, resolució de dubtes i problemes amb alguna assignatura, problemes de relació amb altres persones...

Una proposta de millora generalitzada per al curs vinent és ampliar el nombre d'activitats conjuntes, durant les hores de tutoria, que ajudi a crear un clima de confiança entre ells que de vegades els ha costat assolir.

2.2. Pràctiques restauratives i treball cooperatiu: IES Son Rullan

Candi Enciso

L'IES Son Rullan ha apostat en els darrers anys per millorar en temes de convivència.

Durant el curs 2010-11 es va fer una formació en mediació de conflictes, en què va participar una representació de la comunitat educativa: professors, pares i alumnes.

Durant el curs 2013-14, vàrem fer un pas més enllà i es va fer un seminari intern, en el qual l'orientadora va formar un grup de professors en el tema de les pràctiques restauratives. Va ser un seminari en què es van anar alternant coneixements teòrics amb activitats de caràcter molt pràctic. Això va permetre que els professors que participaven en el seminari ho poguessin aplicar en la seva pràctica diària.

D'altra banda, l'equip directiu del centre proposava fer cercles restauratius per conflictes que sortien entre alumnes, problemes que es plantejaven en les tutories de determinades aules, conflictes amb professors, etc., de tal manera que es va obrir un ventall de possibilitats i d'aplicacions d'aquestes pràctiques dins el centre.

Concretament es varen fer:

- Cercles de diàleg en determinades aules d'ESO i batxillerat per tal de fomentar la cohesió dels grups i el bon clima d'aula.
- Cercles d'aprenentatge que s'empraven per explicar determinats continguts d'algunes matèries.
- Cercles d'avaluació: per avaluar determinades matèries, sortides, activitats...
- Cercles restauratius quan sortien conflictes. Es van fer cercles entre alumnes i cercles en què participava tot el grup classe. Cercles més formals, en què participaven l'agressor i les víctimes, les famílies i totes aquelles persones implicades en el conflicte.
- Cercles d'amics. Aquests tipus de cercles es feien quan trobaven un alumne aïllat dins una aula que necessitava integrar-se dins la dinàmica de la classe i del centre i, així, es prevenien possibles casos d'assetjament escolar.
- Altres tipus de pràctiques restauratives: petites reunions informals, mètode de la responsabilitat compartida Pikas...

En el curs 2014-15 es va continuar amb aquestes pràctiques en l'àmbit del centre.

L'estreta relació entre les pràctiques restauratives i l'aprenentatge cooperatiu

Aquest curs 2015-16, continuam fent un seminari intern. En aquest seminari ens reunim professors i equip directiu i posam en comú totes les nostres experiències sobre pràctiques restauratives. A més a més, hem incorporat l'aprenentatge cooperatiu dins d'aquesta formació. Una de les professores, que ha estat formada prèviament en aquesta metodologia, ens ha anat mostrant com posar-la en pràctica a les aules aportant la seva experiència com a professora de matemàtiques. Estam convençuts de l'estreta relació que hi ha entre les pràctiques restauratives i l'aprenentatge cooperatiu.

L'aprenentatge cooperatiu afavoreix que els alumnes passin de competir entre ells a voler col·laborar a favor del seu equip i dels seus companys.

Ens trobam que molts dels conflictes que sorgeixen a les aules són conseqüència d'aquesta competitivitat que arrossegueu des de petits: qui treu les notes més bones, qui duu la roba més bona...

Veiem la necessitat de rompre aquestes dinàmiques tòxiques i crear nous grups d'alumnes en què se sentin part d'una comunitat i tinguin bones relacions entre ells. El fet de treballar en equip suma les aportacions de cadascun, aportacions que s'han de veure com a enriquidores i necessàries.

Amb l'aplicació de les pràctiques restauratives i l'aprenentatge cooperatiu estam millorant el funcionament dels grups, prevenint conflictes i millorant la convivència en general, així com la motivació dels alumnes i la seva integració dins les aules i dins el centre.

En aquests moments, volem continuar en aquesta línia. L'aplicació d'aquestes pràctiques i d'aquesta metodologia no és extensiva a tots els professors. De moment, únicament és un grup d'una vintena de professors els qui ho apliquen. De cara al curs vinent, tenim com a objectiu que s'estengui a un nombre més gran de professors i, per tant, a un nombre més gran d'alumnes.

Amb aquesta finalitat, el proper curs està previst crear una comissió de pràctiques restauratives i aprenentatge cooperatiu, formada per membres de tots els departaments didàctics per tal d'impulsar i posar en comú tota la feina que s'està fent fins ara.

D'altra banda, i vista la importància i l'estreta relació que té la formació en competència social i emocional, també hem decidit que les matèries de lliure configuració de 1r i 2n d'ESO es dediquin, el proper curs, precisament a aquest tipus de formació. Seran professors que voluntàriament voldran aplicar aquests tipus de programes i aprofitarem els primers dies de setembre per començar la formació dins el mateix centre.

Per tot això, ens sentim molt engrescats a continuar aquest camí que iniciarem ja fa anys per tal de centrar tots els nostres esforços a prevenir els conflictes i establir les bases d'un aprenentatge de tipus motivador, restauratiu i cooperatiu.

2.3. Crear comunitat. Una eina preventiva: CEIP Rafal Vell

Ricard Vila

Parlam d'assetjament i ens adonem que hem arribat a un carreró complicat i dur, a una situació prou important per "preocupar-se", però una pregunta queda en l'aire: què podríem haver fet?, o què hauríem de fer per tal que això no es torni a produir?

A l'Escola del Rafal Vell ens plantejarem: què podríem fer per tal que els conflictes siguin resolts de forma positiva?, i quina feina educativa es podria aprofitar per prevenir situacions "dures" de convivència?

Valorarem quines coses teníem que ens poguessin servir de base i trobarem les següents:

- La certesa que les **famílies** tenen un espai important per a la seva participació i la consciència que és la relació entre la família i l'escola la que educa els infants, i no només l'escola. Tenim una AMIPA molt consolidada i unes famílies que responen molt bé a la participació en activitats d'aula com ara tallers, disfresses, festes populars...

- El projecte d'**aules germanes**, de treball compartit entre grans i petits, afavoreix processos d'ajuda entre iguals.
- Finalment, com a tercer element, el **pla de convivència** de l'escola es fonamenta, d'una banda, en el treball de la cohesió dels grups mitjançant la tutoria i l'aprofundiment en l'educació emocional i, de l'altra, en l'ús de plantejaments restauratius per a la resolució dels conflictes (hem tingut una única expulsió de tres dies els darrers nou anys).

Teníem clar que la millora del procés educatiu té tot un seguit d'elements clau, absolutament necessaris per assegurar que els esforços i les il·lusions seran efectius. Un d'aquests elements és sens dubte la cohesió del grup i el fet de sentir-se "orgullosos" de formar-ne part.

Després d'aquesta primera reflexió, posarem fil a l'agulla per dissenyar un projecte d'escola que donés forma a tots aquests pensaments i a la realitat que teníem, i que permetés aprofundir en la millora de la convivència.

Cream comunitat

És un projecte que iniciàrem "formalment" el curs 2014-15 i que volem implantar al llarg de dos anys, de manera que el curs 2016-17 ja sigui un projecte consolidat.

Què volem aconseguir?

- Crear comunitat i facilitar el coneixement dels altres com a part integrant.
- Fer de l'escola un espai en què el més important sigui l'acompanyament dels infants en el seu procés d'aprenentatge i creixement, de manera compartida entre l'equip educatiu i les famílies.
- Posar en pràctica estratègies d'ajuda i de suport en les quals els infants siguin protagonistes d'excepció.
- Posar a l'abast de tothom eines que permetin millorar la manera de resoldre els conflictes, que són part inseparable de convivència.
- Facilitar el desenvolupament d'activitats que, per la seva dinàmica i estructura, són facilitadores de l'atenció a la diversitat.

Com ho fem?

Per dur endavant aquest projecte obrirem tres camps d'actuació:

a) En relació amb els infants i els seus grups classe

Al començament, quan els infants inicien el primer curs a l'escola als tres anys, establim un lligam amb una aula de segon curs d'educació primària i aquesta relació es manté fins que arribin al primer curs d'educació primària. Per tant, durant quatre anys els dos grups es tenen com a referents per les activitats compartides del projecte. En aquest període, els infants juguen el paper de **fillols**.

Seguidament, i des del segon curs d'educació primària fins al cinquè, passen a exercir el paper de **padrins**, acollint els infants que comencen als tres anys i acompanyant-los fins a arribar al primer curs.

Finalment, en el darrer curs d'educació primària, deixen de tenir aquests lligams amb una altra aula i assumeixen un paper fonamental en l'organització de les festes de l'escola.

El pas del primer al segon moment el simbolitzam amb l'acte de plantar un arbre a l'escola, la qual cosa també ens permet anar creant tot un espai de natura que tingui un valor emocional per als membres de la comunitat educativa.

La proposta d'activitats de cada curs es dissenya incloent-hi actuacions que:

- Fins ara fem de forma esporàdica (festes, sortides, activitats conjuntes...).
- Es relacionin amb les festes i activitat lúdiques.
- Formin part de la Setmana Cultural.
- Permetin desenvolupar estratègies de treball cooperatiu i d'ajuda entre iguals.

b) En relació amb les famílies

Ens proposàrem dissenyar un pla d'activitats formatives que, amb el format de xerrades o de tallers, puguin oferir eines a les famílies. Cada curs organitzam una proposta que inclou accions formatives. Aquest curs hem fet les següents:

- “Com parlar als fills per tal que t'escoltin, com escoltar els fills perquè et parlin”, amb Vicenç Rul·lan.

- “Els llibres que podem llegir amb els nostres fills”, amb Miquel Rayó.
- Xerrada de la policia municipal en relació amb l'ús d'Internet.

Aquestes sessions formatives tracten temes que interessin les famílies a l'hora de ser presents en el procés educatiu dels seus fills i les seves filles.

D'altra banda, fem possible la participació de les famílies proposant noves activitats que permetin la col·laboració amb els pares i mares o altres familiars, com ara en activitats (tallers, bunyols, màscares, disfresses, diada solidaria...) o festes que fan palesa la seva implicació en la tasca educativa.

Finalment, oferim a les famílies la possibilitat de compartir el seu saber o la seva experiència relacionada amb el que els infants treballen a l'escola, especialment des de la perspectiva dels projectes de treball.

A l'inici del curs utilitzam un qüestionari per saber què poden oferir les persones i a partir d'aquí saber quines coses podem organitzar.

c) En relació amb la convivència

Partint de l'assemblea de delegats, vàrem poder recollir l'interès i la necessitat de facilitar estratègies positives de resolució de conflictes. Per això, hem organitzat un pla que faciliti la implicació de tots els agents que prenen part en l'acció educativa:

- Als tutors i a les tutores se'ls faciliten eines per emprar dins l'àmbit de la tutoria, que els permetin posar en valor actuacions útils a l'hora de resoldre conflictes, tals com les estratègies de les pràctiques restauratives o de l'educació emocional.
- La realització d'activitats formatives adreçades als infants, que els facilitin les eines necessàries, no només per a la resolució de conflictes, sinó també per a la cohesió de grup.

La proposta d'activitats de cada curs s'ha de dissenyar:

- Tenint molt present l'assemblea de delegats.
- Facilitant la tasca dels tutors i les tutores.
- Oferint suport a la comunitat educativa amb estratègies i documentació, com ara les pràctiques restauratives o l'educació emocional.

Enguany hem facilitat als tutors i les tutores experiències i materials adients per treballar-hi en la tutoria.

També s'han preparat la creació, l'organització i la formació d'un servei de mediació.

En conclusió, com a idea global podríem dir que volem millorar la convivència des de la idea de fer comunitat. Les persones som diferents i els conflictes i els malentesos són inevitables, fins i tot entre els amics. A l'escola creiem que el fet de sentir-se més relacionat amb els altres i l'enfortiment dels vincles necessàriament ajudarà al fet que els conflictes es resolguin d'una forma més positiva i valoram aquesta feina com una tasca absolutament preventiva amb un índex d'èxit molt alt.

3. CONCLUSIÓ

Hem vist que per prevenir l'assetjament escolar i intervenir-hi hem d'intentar treballar amb els conflictes des d'un caire constructiu. Així, el nostre alumnat en farà un aprenentatge i disposarà dels instruments per poder afrontar de manera positiva qualsevol tipus de situació conflictiva. Des d'aquest punt de vista, la intervenció en casos d'assetjament escolar, tal com reflecteix el Protocol de prevenció, detecció i intervenció en assetjament escolar de la comunitat autònoma de les Illes Balears, sempre s'ha de dur a terme des del punt de vista educatiu, no punitiu. És a dir, s'han d'intentar reparar les relacions i que siguin els alumnes implicats els qui es comprometin a resoldre el conflicte.

Per tant, podem concloure que s'ha de:

- Veure el conflicte des d'un punt de vista positiu, és a dir, no evitar els conflictes, sinó pensar que aquests ens poden fer créixer com a persones i com a societat.
- Donar eines als alumnes a l'hora de gestionar els conflictes, però, al mateix temps, deixar que siguin ells els qui intentin trobar una solució, és a dir, han de poder ser nins i nines autònoms i creatius. Per aconseguir-ho podem treballar l'educació socioemocional i tractar les habilitats de comunicació, la tolerància a la frustració, les respostes assertives, el foment de l'empatia, els valors... i, tot això, a través d'assemblees, cercles de diàleg, dilemes morals, escriptura creativa, contes, poemes, jocs de rol, escenificacions, treball cooperatiu...
- Educar l'alumnat en el bon ús de les noves tecnologies. En aquest aspecte, coneixem l'experiència de l'IES Binissalem a l'hora de regular l'ús dels mòbils dins el centre.
- Crear comunitat: dins el grup aula, el centre, el barri, el poble... i, per poder-ho aconseguir, hem de crear un vincle entre els membres de la comunitat. Això significa que hem d'obrir els nostres centres escolars, hem d'involucrar-hi les nostres famílies i els diferents agents que conviuen en l'entorn. D'aquesta manera, aconseguirem la implicació de tothom a l'hora d'aturar les situacions de violència. Unes eines que ens poden servir són el TEI, els alumnes vigilants, treballar en xarxa, obrir el centre a la comunitat...
- Treballar aquests objectius des de les primeres edats amb la implicació de les famílies.
- De forma complementària a l'àmbit preventiu, els centres també han d'actuar quan hi ha una situació d'assetjament. El protocol publicat per la comunitat autònoma de les Illes Balears pot

ajudar-hi molt. Aquest protocol també es basa en un enfocament no culpabilitzador, semblant al que es fa amb els mètodes *share a concern*, de Pikas, o l'esmentat al principi de l'article, *cap culpa*, de Maines i Robinson.

Per acabar, donem les gràcies als tres centres que han compartit la seva experiència i a la gran quantitat de centres que estan treballant per assolir una bona convivència. N'hi ha molts que tenen programes de mediació, que treballen amb pràctiques restauratives, que estan revisant els seus plans de convivència, que es formen en aspectes relacionats amb la convivència, que estan fent canvis en la seva metodologia, que treballen en xarxa amb altres entitats, que tenen les seves portes obertes des del matí fins al vespre, que involucren les famílies com a membres de la comunitat educativa... i fan tota aquesta tasca per un objectiu: contribuir al benestar de la comunitat!

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Cascón, P. (2001). "Educar en y para el conflicto". UNESCO, Escola de Cultura de Pau.

Comissió d'Educació del Barri de Son Goteu (2013). "Projecte El Barri educa", a *Anuari de l'Educació*. UIB: Palma.

González, A. (2015). "Programa TEI 'Tutoria entre Iguales'", a *Innovación Educativa*, núm. 25.

Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar (2013). *Millorem la convivència amb les pràctiques restauratives*. Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar, Mallorca.

Institut per a la Convivència i l'Èxit Escolar (2011). *Les pràctiques restauratives*. Projecte Comenius Regio. Govern Balear. Recuperat de: www.vimeo.com/63320872

Moliné i Boixareu, N., Rodoreda i Pujal, D., González, A. (2015). "Programa TEI: tutoria entre iguals. Programa de convivència per a la prevenció de la violència i l'assetjament escolar (primària i secundària) a l'institut El Til·ler (les Franqueses del Vallès)", a *Butlletí d'Inf@ncia*, núm. 87-Juny.

Olweus, D. *Acoso escolar, bullying, en las escuelas: hechos e intervenciones*. Centro de Investigación para la Promoción de la Salud, Universidad de Bergen, Noruega.

Parellada, C., Traveset Vilagínés, M. (2014) *La xarxa amorosa per educar. Les idees clau de la pedagogia sistèmica multidimensional*. Ediciones Octaedro, Barcelona.

Picornell, B. (2014). "Vicenç Rul·lan: 'La justícia restaurativa redueix la reincidència en els conflictes'". Recuperat de: www.arabalears.cat

Rado, J. (2014). "Educam en comunitat", a *Anuari de l'Educació*.

Rodríguez, N. (2006). *STOP BULLYING. Las mejores estrategias para prevenir y frenar el acoso escolar*. RBA Libros, Barcelona.

Sullivan, K; Cleary, M., Sullivan, G. (2005). *Bullying en la enseñanza secundaria. El acoso escolar: cómo se presenta y cómo afrontarlo*. Ediciones Ceac, Barcelona.